

ЗЕРНОВИЙ ЕКСПОРТ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ

Я. Б. Базилюк, С. В. Давиденко, І. В. Дергалюк

Вступ. Загострення світової фінансово-економічної кризи до певної межі відвернуло увагу світової спільноти від завжди актуальної проблеми світової продовольчої безпеки, яка у 2009 р. посилилася. Так, згідно зі звітом ФАО, опублікованим у червні 2009 р., вперше за історію людства чисельність голодуючих перевищила 1 млрд. населення і нині становить 1020 млн. осіб. Як зазначило ФАО, якщо не будуть прийняті невідкладні масштабні та системні заходи для виправлення такої ситуації, то до 2015 р. завдання скоротити голодуюче населення удвічі вирішено не буде.

Особлива гострота сучасної продовольчої кризи полягає у тому, що навіть після цінової корекції на світовому ринку, вираженої в зниженні ціни зернових у 2008/09 м. р. (маркетинговий рік в Україні визначається періодом 1.07 – 30.06) в середньому майже на третину, відповідна продукція стала ще менш доступною для багатьох країн через зниження їх платоспроможності та девальвації місцевих валют. Крім цього, великий урожай у 2008/09 м.р. призвів до того, що значна кількість зерновиробників по всьому світу скоротили посіви внаслідок зниження світових цін та зменшення можливостей для отримання прибутку від очікуваного урожаю.

Мета статті – на основі аналізу ключових тенденцій розвитку зернової торгівлі України обґрунтувати механізми посилення експортного потенціалу зернового сектору.

Результати дослідження. Україна за 2008/09 м.р. отримала найвищий урожай зернових за весь період незалежності. Водночас посилилася залежність національного зернового сектору від світового ринку та актуалізувалася проблема підвищення рентабельності націо-

нальних виробників в умовах падіння світових цін на зерно, що потребує системних дій держави у відповідному напрямі.

Ключовими ознаками розвитку зернового експорту України у 2008/09 м.р. стали:

– сплеск зернової пропозиції України на світовому ринку. У 2008/09 м.р. українська торгівля зерновими на світовому ринку продемонструвала високий потенціал національного зернового сектору. Так, частка України у світовій торгівлі пшеницею становила 9,25%, а частка загально-го виробництва пшениці сягнула 3,79% від загальносвітового рівня (табл. 1). У 2008/09 м.р. середня урожайність пшениці склала 3,7 т/га, що перевищило торішній показник більш як на 60%. Статистика засвідчує, що майже половина вирощеної в Україні пшениці (48,3%) була поставлена на зовнішні ринки.

Частка України у загальному світовому експорті технічних зернових (кукурудза, фуражна пшениця, рапс, ячмінь, сорго) у 2008/09 м.р. становила 10,2%, що практично вдвічі більше порівняно з 2007/08 м.р. (табл. 2). Україна також утримує

Базилюк Ярослава Борисівна – кандидат економічних наук, доцент, завідувач відділу Національного інституту проблем міжнародної безпеки

Давиденко Сергій Васильович – кандидат економічних наук, доцент, державний експерт Національного інституту проблем міжнародної безпеки

Дергалюк Іван Володимирович – аспірант Національного інституту проблем міжнародної безпеки

**Окремі показники розвитку світового ринку пшениці у 2007 – 2010 м.р.
(станом на 10.06.2009 р.)**

	Засіяна площа, млн. га	Урожай ність, т/га	Вироб- ництво, млн. т	Імпорт, млн. т	Експорт, млн. т	Частка експорту у виробництві пшениці, %	Внутрішнє споживання загальне, млн. т	Перехідні запаси, млн. т
Казахстан*								
2007/08	12,8	1,3	16,6	0,0	8,2	49,4	7,5	1,9
2008/09	12,9	1,0	12,5	0,1	5,0	40,0	7,5	2,0
2009/10**	13,5	1,0	14,0	0,1	6,5	46,4	7,5	2,1
РФ								
2007/08	24,5	2,0	49,4	0,4	12,6	25,5	37,7	1,8
2008/09	26,7	2,4	63,7	0,2	18,0	28,3	38,7	9,0
2009/10	27,4	2,2	59,0	0,3	18,0	30,5	40,0	10,3
Україна								
2007/08	6,0	2,3	13,9	0,3	1,2	8,6	12,9	1,5
2008/09	7,1	3,7	25,9	0,1	12,5	48,3	13,8	1,2
2009/10	6,6	2,7	18,0	0,1	5,0	27,8	12,8	1,5
ЕС-27								
2007/08	24,8	4,9	120,2	6,9	12,3	10,2	116,5	12,4
2008/09	26,9	5,6	151,6	6,5	22,5	14,8	127,5	20,5
2009/10	25,9	5,3	136,0	6,5	18,0	13,2	127,5	17,4
Світ, усього***								
2007/08	217,9	2,8	609,7	–	116,8	19,2	616,7	120,0
2008/09	224,9	3,0	682,2	–	135,0	19,8	633,8	168,4
2009/10	223,7	2,9	656,1	–	121,3	18,5	641,8	182,7

* Для Казахстану, РФ та України використовуються показники маркетингового року, визнані у відповідній країні.

** Прогноз.

*** Дані відповідають розрахунку торговельного року періоду жовтня/вересня.

Джерело: *United States Department of Agriculture.*

лідерські позиції на світовому ринку ячменю, де її частка становить 29,6% ;

– посилення ролі зернового експорту у забезпеченні приросту експортних надходжень України. У 2009 році зерновий експорт є одним з найвагоміших джерел приросту надходжень валютної виручки в Україну (рис. 1).

Важливість зернового експорту України як компенсаторного чинника втрат валютних надходжень від традиційного експорту продукції металургії в умовах кризи дедалі більше зростає. Зерновий експорт є домінуючою (понад

95%) товарною категорією експорту сільськогосподарської продукції України. Так, за 2009 р. понад 10% всього товарного експорту України припадало на зернові культури, що є рекордним рівнем з 2003 р. (тут використовують дані календарного, а не маркетингового року) (рис. 2);

– динамічне зростання позитивного сальдо зовнішньої торгівлі зерновими культурами. Так, станом на 1 червня 2009 р. позитивне сальдо, за підсумками 2008/09 м.р., становило майже 4,0 млрд. дол. США, що є найбільшим за останні 6 років і у 4,3 разу більше, ніж загалом за весь попередній 2007/2008 м. р. (рис. 3);

Світова торгівля технічними зерновими, млн. т.

	2007/08	2008/09	2009/10*
<i>Окремі експортери</i>			
Аргентина	17,8	8,3	9,7
Австралія	3,9	4,7	4,9
Бразилія	8,0	10,1	10,1
Канада	6,4	4,0	4,2
ЕС-27	4,7	5,8	5,5
Індія	5,5	0,5	1,0
РФ	1,4	4,1	2,6
<i>Україна</i>	<i>5,9</i>	<i>10,7</i>	<i>7,5</i>
Світовий експорт, усього	128,9	104,4	106,8

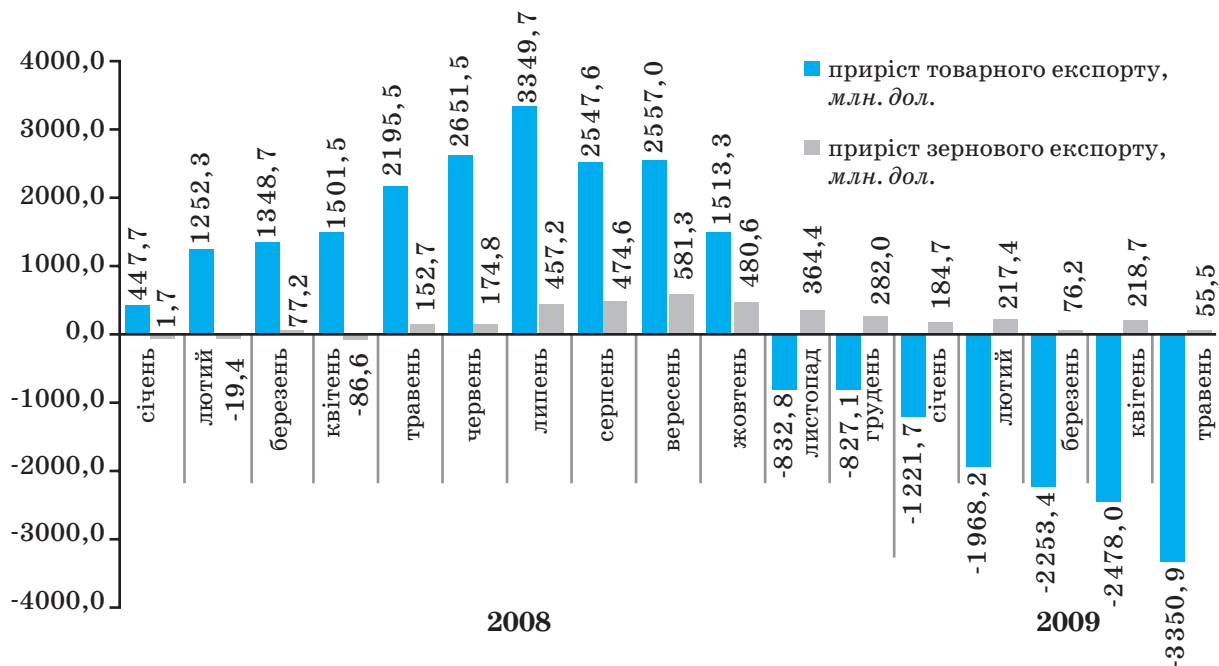
* Прогноз на червень 2009/10 м.р.

Джерело: United States Department of Agriculture.

– підвищення залежності національного зернового сектору від цінової кон'юнктури світового ринку внаслідок посилення експортної орієнтації. За неповний 2008/09 м. р. експортовано 21,6 млн. т. зернових культур, що у 5 разів більше, ніж за попередній маркетинговий рік. Частка експорту зерна у виробництві становить 41,2% (рис. 4). Це свідчить про зростаючу

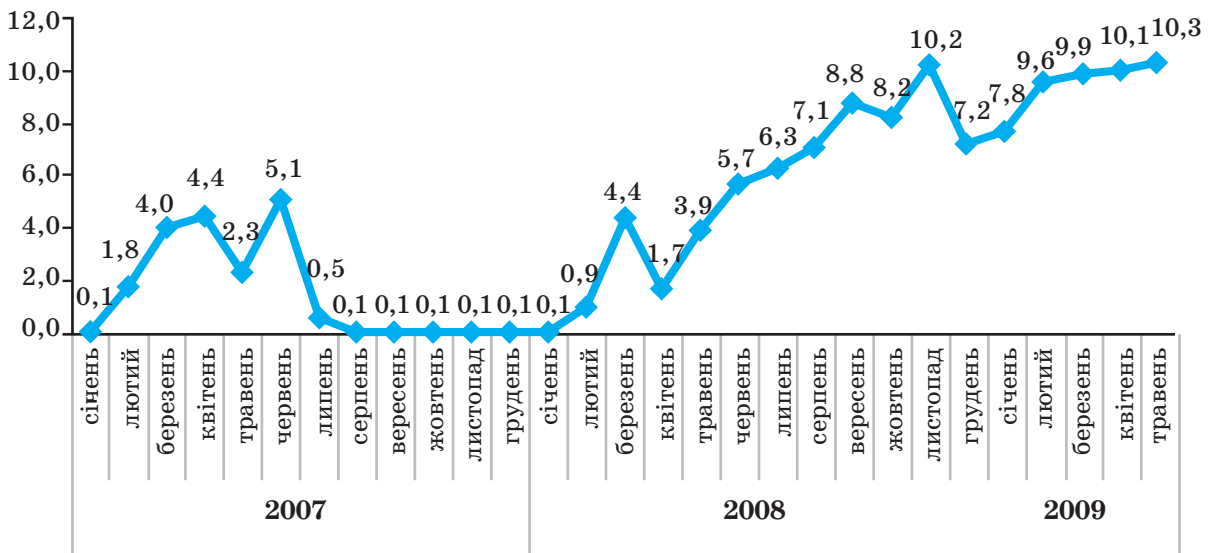
експортну орієнтацію зернового сектору України та, відповідно, зумовлює посилення його залежності від світової кон'юнктури та цінового механізму світового ринку;

– значне зменшення рентабельності зерновиробників у 2008/09 м.р. Різке падіння у 2008/09 м.р. світових цін на зерно відносно

Джерело: За даними ДМСУ.

Рис. 1. Динаміка приросту товарного і зернового експорту України у 2008 – 2009 рр., млн. дол. США, місяць до місяця попереднього року

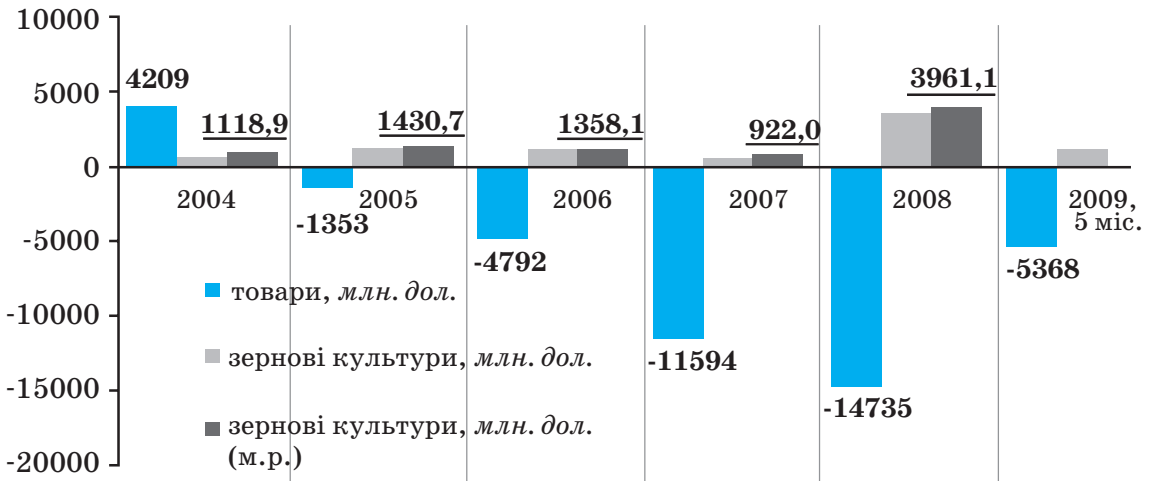

Джерело: За даними ДМСУ.

Рис. 2. Питома вага зернових у загальній експортній товарній виручці України у 2007 – 2009 рр., % помісячно

2007/08 м.р. в умовах поглиблення світової фінансово-економічної кризи відчутно скоротило прибутковність національної зернової торгівлі. На рис. 4 чітко простежується, як за збільшення виробництва зернових та відповідного підвищення експорту відбувається скорочення рентабельності.

Експортна ціна на пшеницю знижувалась з червня 2008 р. до лютого 2009 р., і тільки з березня 2009 р. ціни на зовнішніх зернових ринках почали незначно зростати. У лютому 2009 р. середня експортна ціна була у 2,5 разу нижчою (118 дол./т) за ціну червня (298,9 дол./т), а у травні – у 2,3 разу меншою (131,6 дол./т) (рис. 5).

Джерело: За даними ДМСУ.

Рис. 3. Динаміка сальдо зовнішньої торгівлі товарами та зерновими культурами в Україні у 2003 – 2009 м. р., млн. дол. США

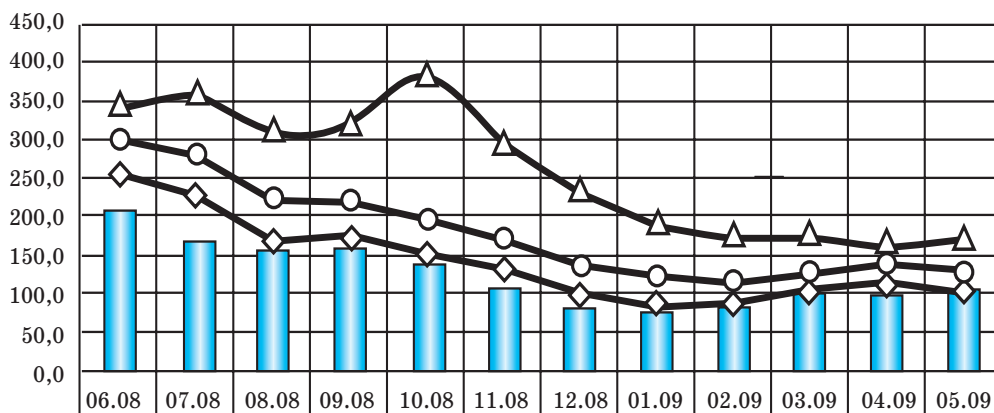

Джерело даних: ДКСУ, ДМСУ, прогноз на 2009р. – Food Outlook. June 2009. www.fao.org

Рис. 4. Динаміка виробництва, експорту та рентабельності зернових в Україні у 1995 – 2009рр., млн.т., %

За ключовими прогнозами провідних світових експертних організацій ймовірність цінових коливань на світовому ринку є надзвичайно високою, що формує один з найбільших ризиків для українських виробників зерна.

З 2004 по 2008 м.р. експортні ціни стабільно зростали, однак ця тенденція в умовах кризи різко змінилась на протилежну. Середня експортна ціна пшениці, за підсумками 2008/09 м.р., знизилась майже на 41,8% – до 171,45 дол./т (проти 294,6 дол./т. у 2007 –

	середня ціна на внутрішньому ринку	206,4	166,7	157,3	160,6	140,9	104,2	82,9	75,7	84,9	98,9	97,9	103,7
	мінімальна	253,9	228,1	171,3	174,9	153,1	133,4	103,2	86,2	91,6	110,0	119,4	100,8
	середня	253,9	281,1	226,9	221,8	199,7	173,6	139,0	124,0	118,0	128,1	139,0	131,6
	максимальна	345,0	361,5	311,6	322,7	384,9	296,4	238,0	191,2	177,1	176,8	165,1	171,9

Джерело: За даними ДМСУ.

Рис. 5. Динаміка експортної ціни на пшеницю в Україні у 2008/2009 м. р., помісячно, дол./т

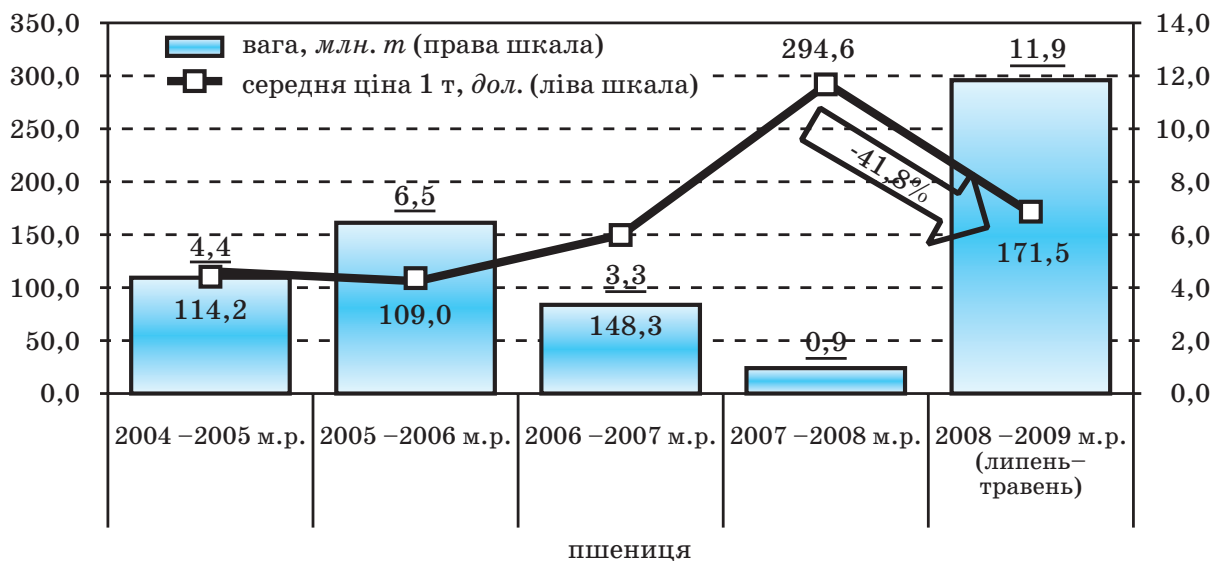

Рис. 6. Динаміка обсягів та середньої ціни експорту пшениці Україною у 2003 – 2009 м.р.

2008 м. р.), експортна ціна кукурудзи – на 48,2% – до 144,5 дол./т (проти 278,7 дол./т. у 2007 – 2008 м. р.), середня експортна ціна ячменю знизилася більш як на 28,5% – до 213,4 дол./т. (проти 298,4 дол./т. у 2007 – 2008 м. р.) (рис. 6 – 8).

Рівень прибутковості на сільськогосподарських підприємствах у 2008 р. залишається одним з найнижчих порівняно з іншими секторами економіки. За підсумками січня – квітня 2009 р., на сільськогосподарських підприємствах отримано лише 25,8 млн. грн. прибутку як

бази оподаткування (фінансовий результат прибуткових підприємств склав 52,3 млн. грн., обсяги збитків – 26,5 млн. грн.). У 2008 році ця цифра становила 4797,1 млн. грн. (прибутки – 6888,7 млн. грн., збитки – 2091,6 млн. грн.). Це менше 1% прибутків, отриманих в інших сферах, що свідчить про низький рівень платоспроможності та кредитоспроможності сільськогосподарських виробників. Цінові, курсові та кредитні коливання потужно тиснуть на їх фінансовий стан та здатні провокувати банкрутство і скупівлю більш потужними зерновими компаніями;

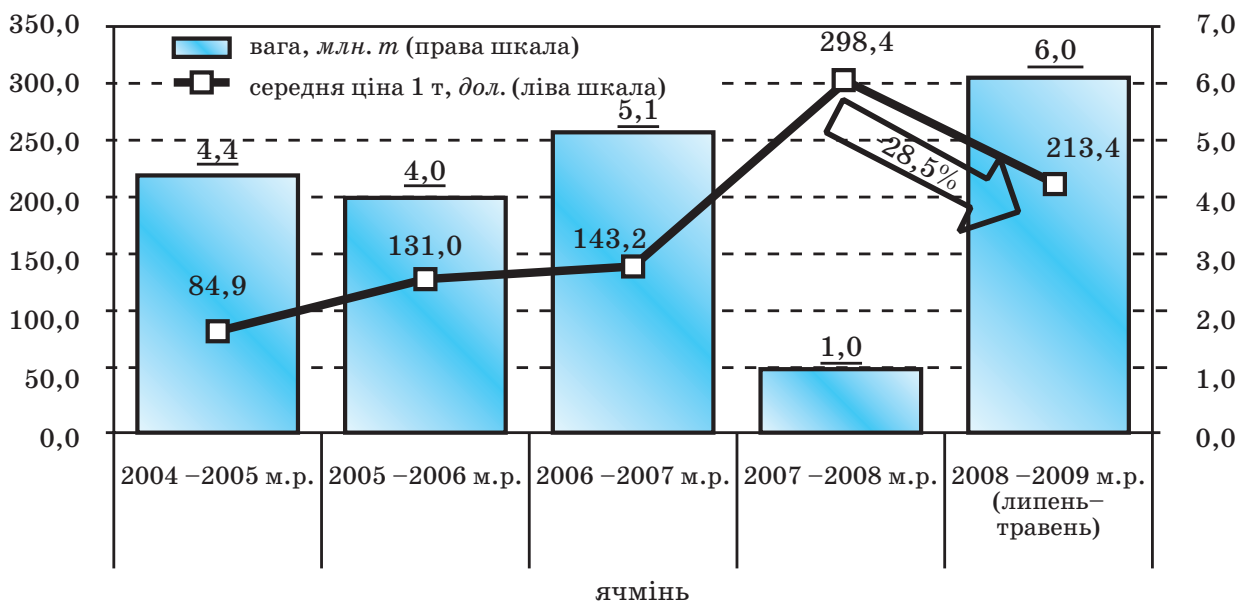
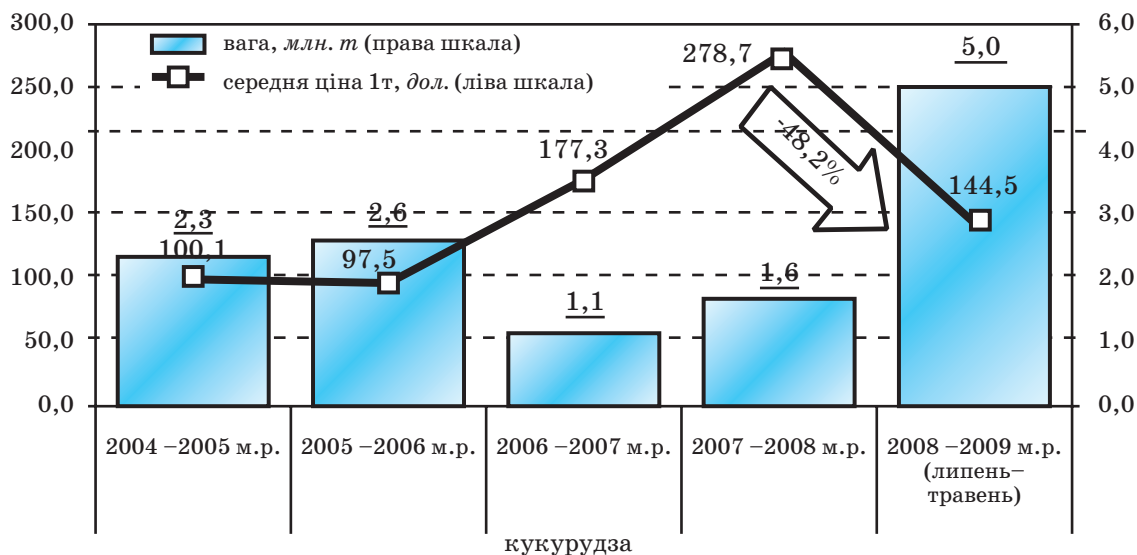

Рис. 7. Динаміка обсягів та середньої ціни експорту ячменю Україною у 2003 – 2009 м. р.

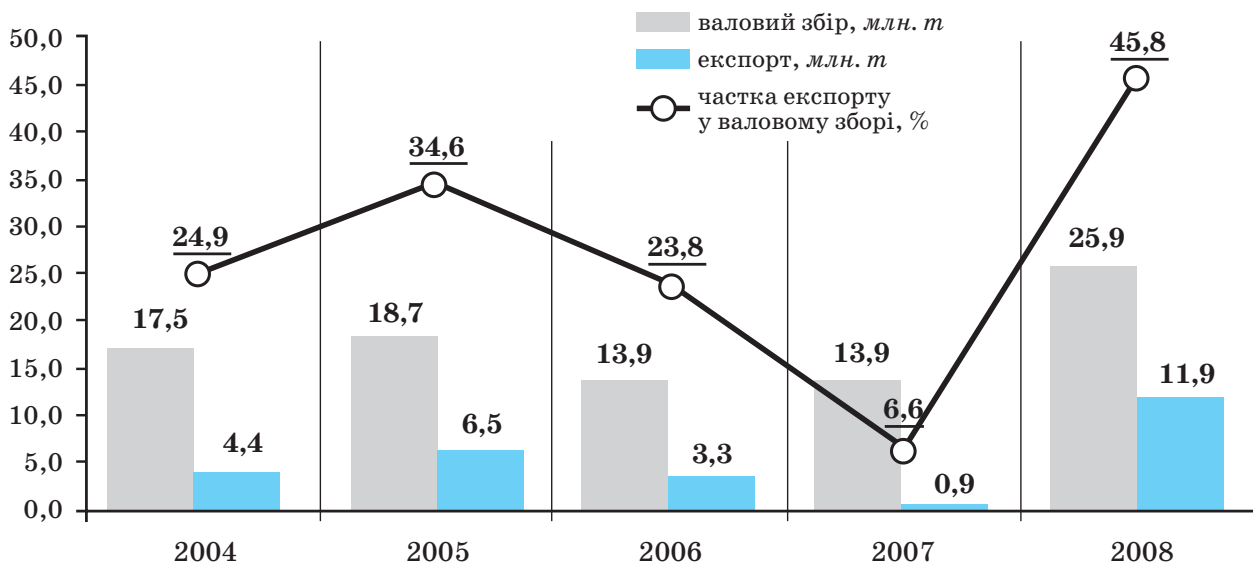
Джерело: За даними ДМСУ.

Рис. 8. Динаміка обсягів та середньої ціни експорту кукурудзи Україною у 2003 – 2009 м. р.

– **слабка прогнозованість і нестабільність української зерноторгівлі.** Обсяги експорту пшениці коливались з 4,4 млн. т. у 2004 р. до 0,9 млн. т у 2007р. та до 11,9 млн. т. у 2008 р. (рис. 9);

– **розширення географії поставок української пшениці на зовнішні ринки.** Станом на 1 травня 2009 маркетингового року пшениця українського виробництва реалізовувалась на ринках 65 країн. Відповідно, знижується рівень кон-

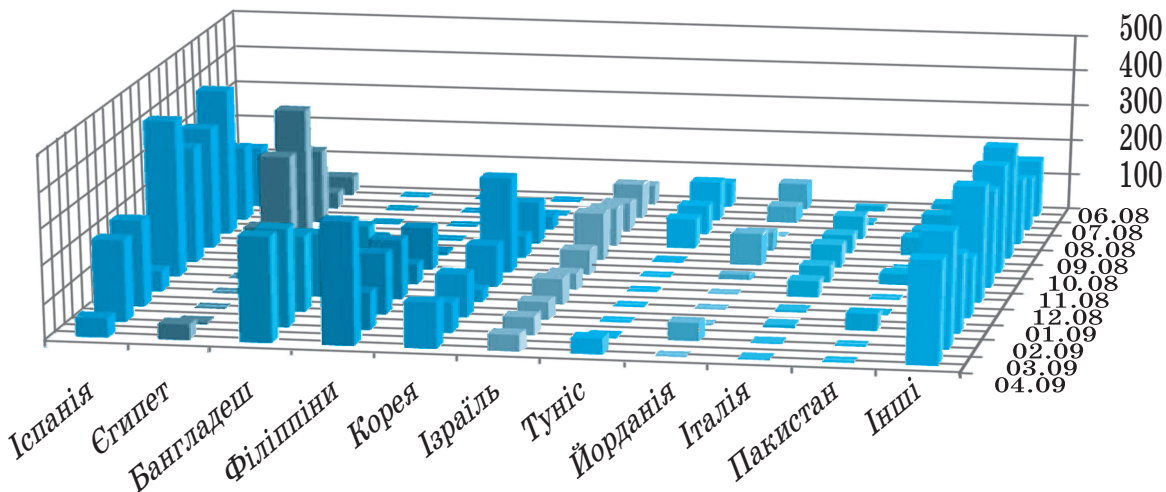
центрації експорту пшениці. Найстабільніші поставки пшениці України на ринок Іспанії, обсяги якої становлять 22%, а експорт високий практично протягом всього м.р. Стабільними є також поставки пшениці на ринки Ізраїлю. Водночас, під впливом кризи, призупинились поставки на ринки Єгипту, Тунісу, Йорданії та Пакистану. Новими ринками збуту пшениці в кризові місяці стали Бангладеш, Філіппіни та Корея (рис. 10);

Джерело: За даними ДМСУ.

Рис. 9. Динаміка обсягів експорту пшениці в Україні у 2002 – 2008 рр.

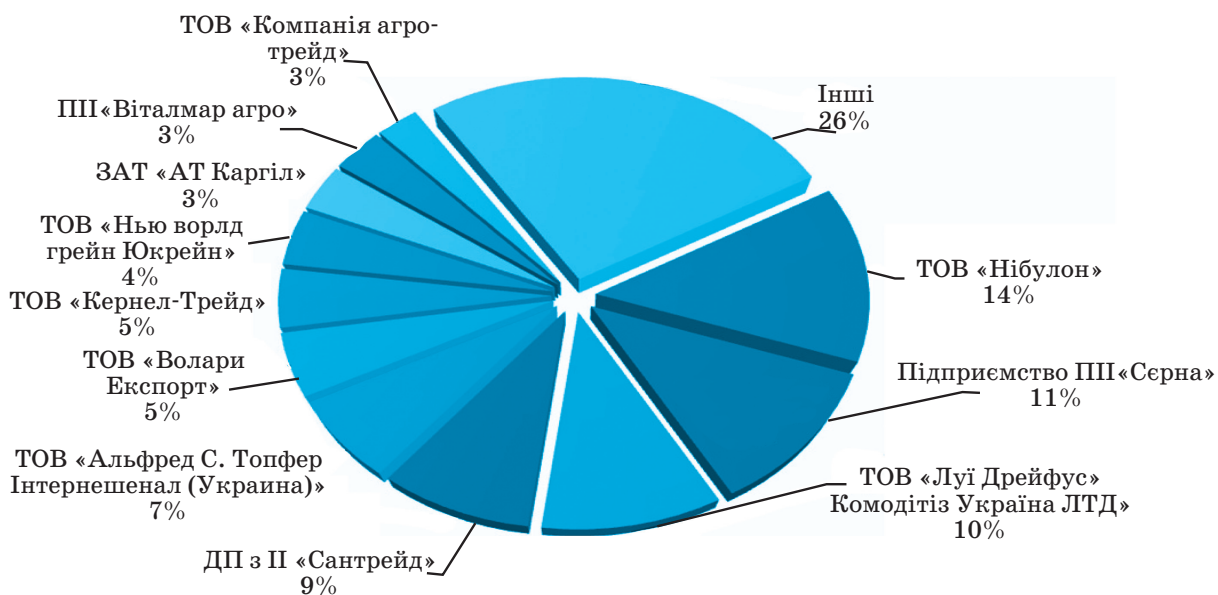
Джерело: За даними ДМСУ.

Рис. 10. Обсяги експорту пшениці України за основними країнами у червні – квітні 2008 – 2009 рр.

– укріплення тенденції високої концентрації експортних поставок окремими зернотрейдерами. Понад 50% всього експорту пшениці та ячменю припадає на перші 5 компаній-експортерів – ТОВ СП «НІБУЛОН» – (879 тис. т або ж 13,5%), підприємство з іноземними інвестиціями «СЕРНА» (746 тис. т або ж 11,5%), ТОВ «Луї Дрейфус Комодітіз Україна ЛТД» (675 тис. т або ж 10,4%), ДП з П «Сантрейд»

(569 тис. т або ж 8,8%) та ТОВ «Альфред С. Топфер Інтернешенал (Україна)» 435 тис. т або ж 6,7%) (рис. 11);

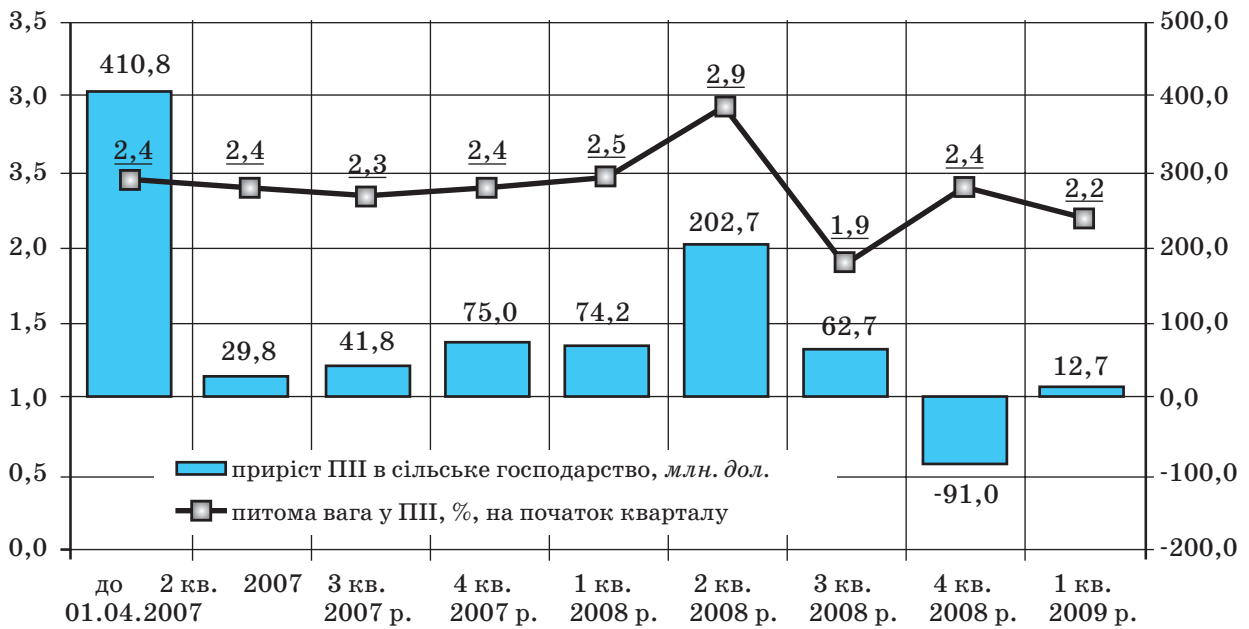
– зниження активності іноземних інвесторів в аграрному секторі України, що відповідає загальносвітовій тенденції та свідчить про те, що аграрний сектор України перетворюється на бізнес-майданчик, який передусім цікавить

Джерело: За даними ДМСУ.

Рис. 11. Структура фізичних обсягів експорту пшениці та ячменю Україною у січні – травні 2009 р. компаніями-експортерами, %

Джерело: За даними ДМСУ.

Рис. 12. Динаміка приросту та питомої ваги ПІІ у сільське господарство України у 2007 – 2009 рр.

бізнесменів, а не аграріїв. Зерновий сектор України залишається достатньо привабливим для іноземних інвесторів, особливо з огляду на набуття статусу члена СОТ. У передкризовому періоді (з 4 кв. 2007 р. по 3 кв. 2008 р.) обсяги щоквартального приросту інвестицій були рекордними для галузі, особливо 2 кв. 2008 року (квартальний приріст ПІІ у сільському господарстві становив 202,7 млн. дол. США) (рис. 12).

Однак вже у кризовому 4 кв. чистий відтік ПІІ з галузі становив понад 91 млн. дол. США. У 1 кв. 2009 р. приріст ПІІ відновився і склав 12,7 млн. дол. США. Загалом частка ПІІ в сільське господарство знаходиться в межах 2 – 2,5%. Особливістю є те, що у ПІІ до сільського господарства домінує офшорний капітал (на Кіпр припадає 37,4% накопичених тут ПІІ);

– невизначеність України у формуванні стратегічних запасів зернових, що відрізняється від світової практики накопичення зернових резервів потужними державами-експортерами для забезпечення безпеки та цінової стабільності.

Ключовою тенденцією 2008/09 м.р. на світовому зерновому ринку стало різке збільшення перехідних запасів як провідними експортерами

зернових, так і імпортерами (табл. 3). Привертає увагу політика Китаю з накопичення запасів зерна, на частку якого припадає 48,4 млн. т або 28,7 % світових запасів. Слід зазначити, що Китай обрав тактику закупівлі у держрезерв запасів, зокрема, за прогнозами у 2009/10 м.р., Китай зосередить 59,7 млн. т або 32,6% світових запасів зерна.

Якщо запаси США, ЄС, Канади й Австралії впливають на ціни світового ринку, то накопичені Китаєм запаси недоступні для світового ринку. Практика накопичення запасів зернових окремими країнами-імпортерами й надалі укріплюватиметься (особливо за падіння світових цін та можливостей скуповувати врожаї).

Перехідні запаси є одним із визначальних чинників у формуванні світової ціни на зернові. Зокрема, різке зростання ціни у 2007/08 м.р. було спричинено зниженням запасів у провідних експортерів до багаторічного мінімуму.

Отже, зерновий сектор України, маючи вагомі перспективи і потенціал на світовому ринку, дедалі більше відкривається для світового оточення, що несе можливості як вагомих здобутків, так і великих загроз. Йдеться не тільки про

Перехідні запаси зернових окремих країн світу, млн. т. *

	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10
Австралія	9,6	4,4	4,7	5,5	6,0
Канада	9,7	6,9	4,6	7,5	6,5
Китай	34,4	38,5	39,0	48,4	59,7
ЄС-27	23,4	14,1	12,4	20,5	17,4
Індія	2,0	4,5	5,8	13,9	16,9
Іран	3,3	3,5	3,2	4,5	6,1
РФ	3,4	2,2	1,8	9,0	10,3
США	15,5	12,4	8,3	18,2	17,6
Інші	45,3	40,5	40,2	41,0	42,1
Світ усього	146,7	127,0	120,0	168,3	182,7

* Тут дані подані в маркетингових роках, які відповідають національній статистичній звітності.

Джерело: United States Department of Agriculture.

загрози, пов'язані з розгортанням світової продовольчої і фінансової криз та загостренням конкуренції для національних зерновиробників на світовому та внутрішньому продовольчих ринках, а й внутрішні проблеми, які стримують потенціал національного зернового сектору.

У цьому контексті **невідкладного розгляду потребує державна політика землекористування.** Попри дію мораторію на продаж земель с/г призначення, відомі непоодинокі випадки концентрації нерезидентами значних земельних ділянок в Україні. На сучасному етапі загострюється світова конкурентна боротьба між фінансовими інвесторами та мультинаціональними продовольчими компаніями за виробництво, переробку і розподіл продовольства та сільськогосподарської сировини. Це досягається шляхом концентрації реальних світових активів у відповідних сферах, де однією з найважливіших є земля. Характерною ознакою зростаючої тут конкуренції нині є широка практика лобювання інтересів іноземних інвесторів як на найвищому державному, так і на місцевому рівнях, що має переважно прихований характер.

Одним з інструментів міжнародного бізнесу в цьому напрямі є отримання в країнах з потужними земельними площами довгострокової (від 49 до 99 років) оренди земель сільськогосподарського призначення. Для цього розробляють

спеціальні державні програми, які фінансують з бюджету або лобіюють органи державної влади, зокрема таких країн, як Китай, Південна Корея, Японія, Саудівська Аравія та ОАЕ.

Дії нерезидентів, які мають високий рівень капіталізації і ширші можливості залучати фінанси на світовому ринку, порівняно з національними суб'єктами зернового ринку, генерують ризик втрати Україною контролю над земельними ресурсами. Як наслідок, необхідно запровадити моніторинг міждержавних угод із співробітництва в аграрній сфері, зокрема виробництва на території України зерна на замовлення іноземних держав.

Загалом зростання легальної та прихованої іноземної присутності в аграрному секторі України веде до таких загроз національній безпеці держави:

- вилучення значної частини земель під цілі мультинаціональних компаній або операторів інших держав та їх використання без урахування національних економічних інтересів. Втрата контролю над такими землями внаслідок довгострокових договорів оренди шкодить економічній безпеці держави (зокрема, можливе 100% вивезення врожаю);
- закріплення нестратегічної структури посівів в Україні та реалізація іноземними власниками політики землекористування, яка не

зможеть бути контрольованою державою (у т.ч. вирощення експериментальних зразків з малодослідженими наслідками для здоров'я людини чи стану ґрунтів);

- використання іноземної робочої сили на орендованих в Україні землях;
- можливість недобросовісних дій іноземних виробників на внутрішньому ринку з метою усунення середніх та дрібних національних виробників;
- зниження контролю за вирощенням шкідливих або маловивчених для організму людини рослин, а також формування залежності від насінневого матеріалу іноземного походження.

Висновки. Проведений аналіз дає можливість визначити пріоритети державної політики у зерновому секторі в умовах поглиблення його інтеграції у світовий зерновий ринок. Такими пріоритетами мають стати:

1. Формування і впровадження державної стратегії реалізації експортного потенціалу зернового сектору України, яка має передбачати: зміцнення позицій національних експортерів на зовнішніх ринках; підвищення рентабельності зерновиробництва; забезпечення ефективності державної підтримки експортної діяльності; перехід на сучасні технології зерновиробництва, переробки та транспортування; удосконалення механізмів ціноутворення на національну зернову продукцію; розширення інфраструктурно-транспортного забезпечення тощо.

2. Щорічне планування і виконання заходів щодо підвищення конкурентоспроможності українського зернового сектору на світовому ринку за ціновими і якісними характеристиками. План має орієнтуватися на системне нарощення урожайності зерновиробництва з одночасним впровадженням заходів по недопущенню зниження рентабельності національних зерновиробників; стимулювання раціонального землекористування за рахунок удосконалення організаційно-економічного механізму регулювання ринку зерна та землі в Україні.

3. Розширення зернового співробітництва з міжнародними організаціями, економічними союзами та державами – провідними експортерами зерна в умовах розвитку світової продо-

вольчої кризи з метою посилення координації співробітництва. Україна має долучитися до перспективних поставок продовольства за міжнародними програмами та іншими договорами. Водночас Україна потребує чіткої регламентації діяльності на своїй території іноземних мультинаціональних компаній, інвестиційних фондів та інших іноземних фінансових інституцій, які функціонують у зерновому секторі.

4. Розвиток національної системи елеваторів та інфраструктури зернового ринку, розбудова міжнародних транспортних коридорів зернової торгівлі. Держава повинна стати активним суб'єктом в організації цієї роботи. Доцільною є реалізація програми з формування стратегічних запасів зернових.

5. Забезпечення контролю за земельними ресурсами с/г призначення та їх раціональним використанням. Низька вартість українських земельних ресурсів, а також незіставно високий рівень капіталізації нерезидентів щодо резидентів становлять небезпеку для національного аграрного бізнесу. Концентрація значних земельних ресурсів нерезидентами може вилитися у підпорядкування цілям мультинаціональних продовольчих корпорацій або надпотужних фінансових інвесторів. У цьому контексті необхідне впровадження державного контролю за раціональним землекористуванням, а також механізмів захисту національних зерновиробників.

6. Збалансування внутрішнього споживання та експорту зернових, які забезпечували б ефективне стимулювання розвитку кормової бази та тваринництва. Втрата ефективного взаємозв'язку зернового сектору та вітчизняного тваринництва посилює загрози забезпеченню продовольчої безпеки та стримує комплексний розвиток агропромислової сфери.

Посиленню експортного потенціалу зернового сектору України сприятимуть розробка та впровадження:

– основних засад державної експортної зернової стратегії України в умовах розвитку світової фінансової та продовольчої криз на 2009/10 маркетинговий рік;

– пропозицій щодо інформаційно-правової та організаційно-технічної допомоги національним

зерновиробництвам з питань захисту інтересів на зовнішніх ринках згідно з міжнародною практикою та умовами СОТ;

– державної програми підтримки експортної діяльності національних зернових виробників, її інформаційно-правове та фінансове забезпечення;

– державної політики стосовно формування і управління запасами зерна, удосконалення практичної реалізації програми елеваторного будівництва в Україні;

– державно-приватної ініціативи стосовно розвитку зернового сектору України, в якій мають бути передбачені механізми забезпечення домовленостей між державою та зерновиробниками щодо ключових питань регулювання зовнішньоторговельної зернової політики, динаміки цін на паливно-мастильні матеріали, ціни на добрива, тарифи на перевезення тощо;

– моніторингу на землю с/г призначення в Україні, а також перегляд критеріїв та орієнтирів продовольчої безпеки;

– пропозицій щодо удосконалення ціноутворення на зернову продукцію (зокрема, механізми недопущення зниження рентабельності зерновиробників в умовах падіння цін), упередження недобросовісних дій на національному ринку щодо національних зерновиробників, оптимізація розподілу норми прибутку між суб'єктами зернового ринку).

Джерела

1. *Продовольча і сільськогосподарська організація ООН. Звіт про голодуюче населення світу. 19 червня 2009 р.* – http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/newsroom/docs/russian_figs.pdf

2. *Продовольча і сільськогосподарська організація ООН. Food Outlook 2009 Global Market Analysis.* – <http://www.fao.org/docrep/011/ai482e/ai482e00.htm>

3. *Статистичні дані Міністерства сільськогосподарства США.* – <http://www.fas.usda.gov/psdonline>

4. *«Митна статистика зовнішньої торгівлі України».* – Бюлетені Державної митної служби України за відповідні періоди.

5. *Звіт про голодуюче населення світу. – 2009. – 19 червня.* – www.fao.org